

Kölcsönös érdekek: magyar-német gazdasági kapcsolatok az Antall-kormány időszakában¹

Bevezetés

„Ha Németország tüsszent, Magyarország megfázik” – szól a közismert mondás, amellyel napjainkban a német és a magyar gazdaság közötti szoros kapcsolatot (vagy más megfogalmazásban a magyar dependenciát) szokás jellemezni. A kijelentés megállja a helyét, hiszen napjainkban kereskedelmünk 25 százalékát folytatjuk Németországgal, a rendszerváltás utáni magyarországi befektetések 24-25 százalékát pedig német cégek hajtották végre. 1989-ben ugyanakkor talán még kevesen gondolták, hogy negyedszázaddal később e helyzet alakul majd ki. Noha az NSZK már a 80-as években a második legnagyobb kereskedelmi partnerünk volt, a külkereskedelmi struktúránk még nagyjából a keleti blokk, azon belül is az akkori legnagyobb kereskedelmi partnerünk, a Szovjetunió felé irányult, német befektetések pedig – néhány vegyesvállalatot leszámítva – alig voltak Magyarországon.

A német-magyar gazdasági kapcsolatok felfutásának a kulcsfontosságú időszaka éppen az 1990-94 közötti esztendő volt. 1991-től már az egyesült Németország volt Magyarország legnagyobb kereskedelmi partnere, 1993-tól pedig a legnagyobb itthoni befektető is. Noha jelen tanulmány röviden kitér a kétoldalú kereskedelem és a német befektetések alakulására is, a hangsúly nem ezeken az alapvetően gazdasági kérdéseken lesz, mivel e folyamatokat nem elsősorban a politika-diplomácia, hanem a vállalati szféra döntéshozói irányítják. A tanulmány súlypontját ezért sokkal inkább azok a támogatási formák képezik, amelyekkel a német kormány 1990-94 között politikai szinten igyekezett a magyar gazdaság átalakulását segíteni. Ez a segítség egyrészt pénzügyi természetű volt (hitelek, segélyek), másrészt pedig munkaerőpiaci: a magyar munkanélküliséget a bonni kormányzat úgy próbálta csökkenteni, hogy a német munkaerőpiacon biztosított magyar munkavállalóknak lehetőséget az időleges munkavállalásra. Bonn ezen támogatási formákkal két célt próbált elérni: egyrészt Németország számára elhárítani (vagy minimalizálni) a magyar gazdasági átalakulásból fakadó potenciális kockázatokat (bankrendszer csődje, drámai életszínvonal-csökkenés, nagy mértékű migráció). Másrészt Bonn a magyar gazdasági helyzet stabilizálásával kedvező külkereskedelmi és befektetési környezetet is igyekezett teremteni saját cégei számára. Ezzel

---

¹ A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

együtt előrebocsátható, hogy a német támogatás mindkét területen komoly segítséget jelentett a rengeteg gazdasági problémával küzdő Antall-kormánynak.

A tanulmány három forráscsoportra támaszkodik. Az első a Külügyminisztérium és a Miniszterelnökség Németországgal foglalkozó, 1990–94 közötti „Admin” és „Tük” iratanyaga, valamint Antall József személyes iratai. (Mivel a hatályos német szabályozás szerint ott 30 év után lehet csak hozzáférni a hasonló diplomáciai iratokhoz, a tanulmány kénytelen elsősorban magyar forrásbázissal dolgozni.) A második forráscsoportot a szerzőnek a kutatás során az adott időszak befolyásos döntéshozóival és diplomataival készített személyes interjúi jelentik. A források harmadik csoportját pedig a német és magyar szakirodalom, a sajtóhírek, valamint a német és magyar országgyűlés hivatalos dokumentumai képezik.

1. Kétoldalú kereskedelem

A Magyarország és Nyugat-Németország közötti kereskedelmi kapcsolatok az 1970-es és 80-as években megfigyelhető dinamikus növekedése kétségtelenül sikertörténetnek nevezhető. A diplomáciai kapcsolatok 1973-as felvételét követően a bilaterális kereskedelmi forgalom hat év alatt megduplázódott, az egykori nyugatnémet „osztályellenség” pedig 1978-tól kezdődően Magyarország második legnagyobb kereskedelmi partnerévé vált, megelőzve az addigi második helyezettet, az NDK-t.² A kereskedelmi volumen 1986-ig tovább növekedett, de ettől az évtől kezdve a magyar gazdaság strukturális problémái miatt néhány évi stagnálás következett, ami a rendszerváltásig eltartott. Az 1990-es 5 milliárdos forgalom nagyjából az 1986-os értékkel egyezett meg.³

Az 1990-94 közötti években a német-magyar kétoldalú kereskedelem, ha nem is nagyon látványos módon, de összességében dinamikusan nőtt. Az újraegyesült Németországgal az egység utáni első évben, 1991-ben, Magyarország 8,5 milliárd márka értékben cserélt árut. Ugyan a különböző jelentésekben szereplő adatok néha ellentmondanak egymásnak, a tendencia mégis egyértelmű: a kétoldalú cserekereskedelem 1991 után is minden évben

---

² Andreas Schmidt-Schweizer – Dömötörfi, Tibor: A magyar-nyugatnémet kapcsolatok dinamikus időszaka: a diplomáciai kapcsolatok felvételétől a határnyitásig 1973-1989. *Külügyi Szemle*, 2014/4, 23. o.

³ Uo. 32. o.

stabilan nőtt. Mindez azért figyelemreméltó, mert a magyar-német volumen egy olyan periódusban tudott növekedni, amikor Magyarország kereskedelme más országokkal stagnált vagy csökkent.

1. táblázat: A magyar-német kereskedelem alakulása 1990-94 között, milliárd német márkában

	Magyar export	Magyar import	Forgalom	Forgalom növekedése
1990 (csak az NSZK-val)	2,65	2,41	5,06	-
1991	4,3	4,4	8,5 ⁴	-
1992	4,6	4,1	8,7	2,3%
1993	4,5	5,5	10,0	15%
1994	5,4	6,4	11,8	11,8%

Külügyi iratok alapján – saját szerkesztés.

A Szovjetunióval folytatott árucseré összeomlása után 1991-re Németország vált Magyarországnak legfontosabb kereskedelmi partnerévé, amely pozíciót mind a mai napig őrzi. A német részesedés 1991-ben a magyar export esetében 25,9 százalék, a magyar import esetében 20,3 százalék volt. A magyar export összetétele ugyanakkor kedvezőtlen fordulatot vett: az 1990-es évek magyar exportjának jelentős tételei „a fogyasztási cikkek, agráripari termékek, élelmiszerek és textilipari termékek voltak, kivételünkben csupán 0,5%-ban részesültek a gépek, berendezések (1980-ban 20,2% volt ez az arány).”⁵ A Németországból származó import jelentős részét „anyagok, félkész termékek (41,2%) és a gépek, berendezések (25,3%) tették ki 1992-ben, ami arra utal, hogy ezekben az években a német import mögött elsősorban a termelési kapacitásaikat hazánkban beindítani készülő német beruházók álltak.”⁶ Mutatja az egyesült Németország jelentőségét Magyarországnak számára, hogy ezekben az években az EU-országokkal folytatott magyar kereskedelem több mint fele Németországgal bonyolódott. Természetesen Németország számára Magyarország csak egy volt a külkereskedelmi partnerek közül: a két fél közötti aszimmetriára bizonyíték, hogy a német külkereskedelemből hazánk mindössze 0,6-0,7 százalékkal részesedett, ami jóval

⁴ Noha nem 8,5 milliárd az export és import összege, így szerepel a forgalom a jelentésekben.

⁵ Kondász Mónika – Engert Claudia: A modernkori magyar-német külgazdasági kapcsolatok, különös tekintettel a magyarországi német működőtőke-befektetésekre. *EU Working Papers*, 2002/4, 46. o.

⁶ Uo. 46. o.

kisebb, mint Magyarország jelenlegi, mintegy két százalékos részesedése.⁷ A térségből Lengyelország, és a szétválás után Csehország is többet kereskedett Németországgal, mint hazánk.⁸

2. Befektetések

A kádári években Magyarország a külföldi vállalatok befektetési előtt gyakorlatilag zárva volt. Ez alól jószerivel csak a vegyesvállalatok képeztek kivételt, amelyek alapításában nyugat-német cégek jártak az élen: az összes vegyesvállalat 95 százalékát NSZK-beli cégekkel alapították magyar cégek, többek között a Bosch-Siemens Haushaltsgeräte GMBH, a Knorr-Bremsen AG, a Deutsche Bank, a Dresdner Bank és a Springer Verlag AG társulásával.⁹ 1990-ben a nyugat-német összbefektetések összege mindössze 136 millió eurót tett ki.¹⁰ A tényleges áttörésre ezen a téren a rendszerváltásig nem voltak adottak a feltételek.

A rendszerváltást követően meginduló strukturális gazdasági reformok, elsősorban az állami cégek privatizációja, komoly lehetőséget kínáltak a német cégek számára a további magyarországi tőkebefektetések megtételére. A diplomáciai iratokból egyértelműen kiderül, hogy az Antall-kormány egyik hangsúlyos célja a német befektetők Magyarországra csábítása volt.¹¹ Ugyanakkor az iratokban 1990-94 között vörös fonálként végighúzódik a sajnálkozás afölött, hogy a magyar kormány pozitív hozzáállása ellenére a német tőke a kívántnál kisebb mértékben fektet be Magyarországon. Mik voltak ennek a tartózkodásnak az okai? A jelentések erre különböző válaszokat adnak: Horváth István bonni magyar nagykövet 1990. évi beszámoló jelentése szerint a német cégek azért nem jönnek, mert „beleütköznek a bürokráciába és a jogi hiányosságokba.”¹² Két hónappal későbbi jelentésében a nagykövet – vélelmezhetően német üzletemberekkel folytatott beszélgetések után – bővebben is kifejti a gondolatait: egyrészt komoly gond a gazdasági versenyt szabályozó törvények hiánya (vám-,

⁷ „Anyagküldés Klaus Kinkel német külügyminiszter magyarországi látogatásához”, MNL OL, Külügyminisztérium Admin, 53. doboz, 6942-12, 1992. október 1.

⁸ Kőrösi István: A magyar–német gazdasági kapcsolatok fejlődésének húsz éve (1989–2009) a tíz új EU-tagországgal összehasonlítva. *Külügyi Szemle*, 2009/3, 33. o.

⁹ „Vegyesvállalatok alapításának tapasztalatai a volt NDK területén”, MNL OL, Külügyminisztérium Admin, 73. doboz, 9016-T, 1990. november 12.

¹⁰ Kőrösi István: A magyar–német gazdasági kapcsolatok... i. m. 39. o.

¹¹ Lásd például Szabó Tamás tárca nélküli miniszter nyilatkozatát: Ungarn wünscht Anlagefonds. *Tagesspiegel*, 1992. 09. 23.

¹² „Nagykövet 1989-90. évi beszámolója”, MNL OL, Külügyminisztérium Tük, 54. doboz, 802597, 1990. július 5.

kartell-, bank-törvény). További akadály hogy nem készült el a nagykövet által is sürgetett rövid távú átfogó gazdaságátalakítási program, ezért nem egyértelmű a németek számára, hogy hogyan várható a szubvenciók leépítése, és mik lesznek a gazdasági és szociális következményei a rendszerváltásnak. Német részről az is kritikaként merült fel, hogy nem tisztázták a tulajdonszerzési lehetőségek, és nem került sor a privatizálásra kerülő magyar vállalatok teljes körének a kijelölésére. A német vállalatok ezért összességében nem látják, hogy a privatizációs program háttérben lenne átfogó kormányzati stratégia – írja a nagykövet.¹³

Egy másik fontos ok a magyar piac aránylag kis mérete volt, ami miatt az ország vonzereje „viszonylag nem jelentős” – ahogy Axel Gerlach, a német gazdasági minisztérium főosztályvezetője fogalmazott beszélgetőpartnerének, Major Istvánnak, a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztérium (NGKM) helyettes államtitkárának 1991 decemberében. A főosztályvezető szerint az is fontos szempont, hogy a német vállalatok figyelme aktuálisan az egykori NDK-ra és az ottani befektetési lehetőségekre irányul.¹⁴ Gerlach ugyanakkor nem hallgatja el azt a kritikát sem, amelyet a bonni magyar nagykövetség is jelzett már korábban: német vállalatok úgy érzékelik, hogy bizonyos körök Magyarországon a német tőke tudatos háttérbe szorításán dolgoznak.¹⁵ Gerlach szerint német cégvezetők elsősorban az Állami Vagyonügynökség (ÁVÜ) tevékenységét értékelik úgy, hogy az a német cégeket diszkriminálja, például a dohányipar, a cukoripar és a kerámiaipar területén.¹⁶ (Major válaszában rámutatott arra, hogy az érintett német cégek szabályos versenyben maradtak alul). Egy másik jelentés szerint német vállalatok azt is kifogásolják, hogy az ÁVÜ-nél csak angol és amerikai szakértők dolgoznak, Németországgal foglalkozók pedig nem.¹⁷ Végül, de nem utolsósorban arra is panaszkodnak potenciális német befektetők, hogy lassú a privatizációs eljárás: a Mercedes például egy évig tárgyalt arról, hogy részesedést szerezzen az Ikarusban, de még mindig nincs döntés – írja egy 1992. februári jelentés.¹⁸

---

¹³ „A magyar-német kétoldalú kapcsolatok helyzete az egyesülés után, és a bilaterális együttműködés perspektívái”, MNL OL, Külügyminisztérium Admin, 44. doboz, 610, é. n.

¹⁴ „Major István NGKM helyettes államtitkár és Axel Gerlach NSZK gazdasági minisztérium főosztályvezetőjének megbeszélése”, MNL OL, Külügyminisztérium Tük, 54. doboz, 348-1, 1991. december 19.

¹⁵ „Nagyköveti beszámoló jelentés”, MNL OL, Külügyminisztérium Tük, 45. doboz, 002261, 1991. július 19.

¹⁶ „Major István NGKM helyettes államtitkár és Axel Gerlach NSZK gazdasági minisztérium főosztályvezetőjének megbeszélése”, MNL OL, Külügyminisztérium Tük, 54. doboz, 348-1, 1991. december 19.

¹⁷ „A magyar-német forgalom 1991. évi alakulásáról”, MNL OL, Külügyminisztérium Admin, 54. doboz, 373-13, 1992. február 3.

¹⁸ „A magyar-német forgalom 1991. évi alakulásáról”, MNL OL, Külügyminisztérium Admin, 54. doboz, 373-13, 1992. február 3.

A jelen lévő problémák ellenére a német befektetések 1990 után - kezdetben ugyan lassabban, később egyre dinamikusabban - nőttek Magyarországon: négy év alatt a kezdeti 136 millió euróról 1424 millióra. Egy 1992-es jelentés elégedetten jegyzi meg, hogy Németország az Amerikai Egyesült Államok mögött a második legnagyobb befektető.¹⁹ Az 1993 végéig beáramlott külföldi tőke 26 százaléka volt német eredetű, ezzel pedig Németország az USA-t megelőzve a legnagyobb magyarországi befektető lett.²⁰ 1993-ra összesen már négy ezer német vállalat volt aktív Magyarországon.²¹ A privatizációs eljárás során 38 német vállalat szerzett részesedést 1994-ig, ami 18 százalékos részesedést jelentett. Míg amerikai cégek elsősorban zöldmezős beruházásokban jártak az élen, a német befektetések nagy része privatizációs vásárlásból született.²²

2. táblázat: Német közvetlen tőkebefektetések összege 1990-94 között (millió euróban)

1990	136
1991	250
1992	579
1993	1134
1994	1424

Külügyi iratok alapján – saját szerkesztés.

Összességében az 1991-92-es éveket jellemző német panaszok a kormányciklus második felében egyre ritkábban jelennek meg a jelentésekben, és ezt a már ismertett számok is visszaigazolják. Az 1993-94-es német befektetések közül két nagy volumenű akvizíciót említünk meg, amelyek az iratok tanúsága szerint a magyar diplomatákat is sokat foglalkoztatta: az egyik a Volkswagen (VW) győri Audi-beruházása volt, amelyről a VW igazgatótanácsa 1993 márciusában döntött. A többéves, mintegy 700 millió márka összértéket jelentő szerződés aláírására 1993. április 21-én került sor Győrben, és a gyár mind a mai napig sikeresen működik. A másik látványos beruházást a Bayerische Landesbank Girozentrale

¹⁹ „Anyagküldés Klaus Kinkel német külügyminiszter magyarországi látogatásához”, MNL OL, Külügyminisztérium Admin, 53. doboz, 6942-12, 1992. október 1.

²⁰ „1994. évi nagyköveti beszámoló”, MNL OL, Külügyminisztérium Tük, 38. doboz, 002151, 1994. június 13. és Kondász Mónika – Engert Claudia: A modernkori magyar-német... i. m. 65. o.

²¹ „1993. évi nagyköveti beszámoló jelentés”, MNL OL, Külügyminisztérium Tük, 28. doboz, 002122, 1993. június 28.

²² Kondász Mónika – Engert Claudia: A modernkori magyar-német... i. m. 65. o.

BLB tette, amely 1994-ben vásárolta meg az MKB Bank 25 százalékát. Hogy teljessé tegyük a képet, megemlítünk egy kudarcot vallott német befektetést is. Az OSTAG (Ózder Stahlweke AG) két német vállalat bevonásával jött létre, de 1991-ben már komoly veszteséget termelt és a csőd szélén állt. Annak ellenére, hogy Kohl ebben az esetben is levéllel fordult Antallhoz a vállalat megmentése érdekében, a magyar fél hagyta csődbe menni a vállalatot. A részvényesek 1991 májusában döntöttek úgy, hogy elhagyják Ózdot.²³

3. Pénzügyi segítség

Németország 1990 előtt és után is több különböző formában nyújtott pénzügyi segítséget Magyarországnak. A rendszerváltás előtt a segítség elsősorban hitelekre korlátozódott, amelyek célja elsősorban a veszélybe került magyar fizetőképesség megőrzése volt: az első hitelcsomagot 1987 októberében kapta a magyar kormány egy milliárd márka értékben, amelyre a bonni kormány kezességet vállalt. A megállapodást Grósz Károly németországi látogatásán írták alá.²⁴ „Ez a hitel egyrészt fontos „gyorssegély” volt a magyar gazdaság számára, másrészt viszont általa Magyarország még mélyebbre süllyedt az adósságcsapdában” – írja Schmidt-Schweizer és Dömötörfi.²⁵ A második, szintén egy milliárd márkás hitelt 1989 októberében kapta Magyarország, amikor a szövetségi kormány döntést hozott arról, hogy az 1987-es hitelkeretet 500 millió márkával megemeli. Ezt a segítséget Kohl kancellár 1989 augusztusában, a gymnichi kastélyban tartott találkozón ígérte meg Németh Miklósnak.²⁶ A hitelt (50-50 százalékos arányban) Bajorország és Baden-Württemberg kiegészítette 500 millió márkával. Az 1989-es hitel tehát összesen 1 milliárd márkára rúgott.²⁷

A rendszerváltás követő években a német pénzügyi segítség fő célja a gazdasági struktúraváltásból adódó nehézségek áthidalása, vagy legalábbis csökkentése volt. A német vezetés kulcsfontosságúnak tartotta a gazdaság stabilitásának a megőrzését, hiszen a magyar lakosság támogatásának a megtartása előfeltétele volt a küszöbön álló gazdasági és politikai változások hazai elfogadtatásához. Számolva egyrészt a rendszerváltással járó gazdasági nehézségekkel, másrészt Nyugat-Németország jóindulatával, Horváth István nagykövet már

---

²³ „Kohl levele Antall Józsefnek”, MNL OL, Antall József személyes iratai, 50. doboz, 1726/1991, 1991. május 15.

²⁴ Horváth István: *Az elszalasztott lehetőség: A magyar-német kapcsolatok 1980-1991*. Budapest, 2009, Corvina, 96. o.

²⁵ Schmidt-Schweizer, Andreas – Dömötörfi, Tibor: *A magyar-nyugatnémet kapcsolatok...* i. m. 33. o.

²⁶ Horváth István: *Az elszalasztott lehetőség...* i. m. 156. o.

²⁷ Schmidt-Schweizer, Andreas – Dömötörfi, Tibor: *A magyar-nyugatnémet kapcsolatok...* i. m. 37-38. o.

1990 tavaszán egy javaslatokat tartalmazó listát írt Antall Józsefnek és Rabár Ferenc pénzügyminiszternek. Ebben a nagykövet felsorolt olyan új projekteket, amelyhez a német fél pénzügyi segítségét lehetne kérni a küszöbön álló miniszterelnöki látogatás előtt. Ezek közül a legfontosabbak:

- egy 0,5-1 milliárd márka összegű hosszúlejáratú hitel német kormánygaranciával egy szociális alap létesítésére, hogy a privatizáció és struktúraváltás miatt fellépő pótlólagos szociális kiadásokat finanszírozni lehessen
- pénzügyi keret egzisztencia-alapítási célokra, kkv-támogatásra. „Német részről adott a készség egy pilotprojekt indítására az Ausgleichsbank közreműködésével. Javasolnánk a program beindítását 100 millió DM nagyságrendben.”
- alap létesítése hazai oktatási centrumok finanszírozására
- az MNB tartalékainak feltöltésére 1992-től hosszabb lejáratú, kormánygaranciával támogatott hitel
valamint
- egy nagyobb alaptőkéjű német-magyar közös bank felállítása.²⁸

A legfontosabb ezek közül kétségtelenül az újabb, 0,5-1 milliárd márkás hitel volt, amelynek a kérdését Antall fel is vetette 1990. júniusi németországi látogatásán. A magyar miniszterelnök végül egy 800 millió márkás, kormánygaranciával ellátott hitelt kért német kollégájától a „tőlünk független, objektív okok miatt bekövetkezett nehéz pénzügyi helyzet áthidalására.”²⁹ Kohl ekkor ígéretet tett a kérés teljesítésére, igaz, a kancellár szerint ebből a hitelből az NSZK csak 500 milliót vállalna, a maradék 300-at más, közelebből meg nem határozott országoknak kellene vállalniuk. A magyar kkv-k létrehozását segítő 100-200 millió márkás hitelkerettel kapcsolatosan is pozitív volt Kohl válasza, viszont a magyar fél az iratok tanúsága szerint sem a közös bankot, sem a hazai oktatási célok finanszírozására létrehozandó alapot, sem az MNB tartalékainak a feltöltését nem hozta szóba.³⁰ Antall szintén nem vetette fel a korábban javasolt adósság-elengedés kérdését sem.³¹

A kedvezményes stand-by hitelkeretet Magyarország végül 90 százalékos kormánygaranciával 1990 folyamán valóban megkapta, a kancellár által jószolt 500 millió

---

²⁸ Horváth István: Az elszalasztott lehetőség... i. m. 214. o.

²⁹ „Jelentés Antall József NSZK-beli látogatásáról”, MNL OL, Külügyminisztérium Tük, 53. doboz, 002417, 1990. június 26.

³⁰ „Jelentés Antall József NSZK-beli látogatásáról”, MNL OL, Külügyminisztérium Tük, 53. doboz, 002417, 1990. június 26.

³¹ Horváth István: Az elszalasztott lehetőség... i. m. 218. o.

márka értékben. Az eredetileg 1 évre szóló hitelkeretet 1991 júliusában a magyar fél meghosszabbította, de a jelek szerint nem volt rá komoly szükség, mert egy 1992. februári MNB-s feljegyzés szerint „az ország jelenlegi helyzete, a devizatartalék stabil szintje nem teszi szükségessé az ismételt meghosszabbítást.”³²

A magyar kkv-knak egzisztencia-alapítási célra javasolt hitelkeret szintén megvalósult. A német segítség ebben a tekintetben azért is volt kiemelten fontos a magyar fél számára, mert az Antall-kormány gazdaságpolitikájának egyik hangsúlyos prioritása éppen az addig nem létező magyar kkv-szektor létrehozásának a segítése volt.³³ Az ún. START-hitelről szóló keretszerződést 1991. május 13-án írta alá a két fél 100 millió márka értékben. A pénzügyi lebonyolítást a Deutsche Ausgleichsbank és a Magyar Nemzeti Bank végezte. 1991-re 40, 1992-94-re pedig évente 20 millió márka lehívására volt lehetőség. A START-hitel annyira működőképes, keresett konstrukciónak bizonyult, hogy az MNB illetékesei javasolták, hogy a nagy érdeklődésre való tekintettel Antall József és Helmut Kohl 1992 februári találkozásán fel lehetne vetni az 1993-ban és 1994-ben esedékes hitelrészletek előrehozását.³⁴ A START-hitelprogram első négy éve során 4961 magyar cég összesen 11,9 milliárd forint alacsony kamatozású hitelt vett fel, ami az összes kisvállalkozói hitelek 13 százalékával volt egyenértékű, tehát kétségtelenül komoly segítséget jelentett a piacgazdaságra való átállásban.³⁵

1990-91 telén a német kormány egy további fontos, ezúttal vissza nem térítendő pénzügyi-humanitárius segítséget nyújtott Magyarországnak, amikor a rendszerváltás gazdasági nehézségei a téli fűtési szezonban lakossági szénhiányt okoztak. „Az 1990. októberi taxisblokádnak miatt kiéleződött politikai viszonyok között kritikus politikai helyzetet okozott volna egy hiányos vagy akadozó szénellátás, ezért a Magyar Kormány miniszterelnöke a Német Szövetségi Köztársaság kancellárjához, illetve kormányához fordult segítségért” – írta az Állami Számvevőszék jelentése³⁶ Kormányközi egyeztetést követően 1991. január 10-én

---

³² Cím nélkül, MNL OL, Antall József személyes iratai, 117. doboz, 432/1992, 1992. február 5. és Antwort der Bundesregierung auf die Große Anfrage der Fraktionen der CDU/CSU und F.D.P., Drucksache 12/6162, 1993. november 12. 54. o.

³³ 1990. május 22-i, kormányprogramot előterjesztő beszédében Antall József így fogalmazott: „A program eredményeként olyan piaci struktúra alakul ki, amelyben döntő súllyal szerepelnek a kis- és középméretű vállalkozások, nagymértékben átvéve a pazarló, mesterségesen létrehozott és fenntartott állami nagyvállalatok helyét.” E gondolatra Bod Péter Ákos hívta fel a figyelmemet.

³⁴ Cím nélkül, MNL OL, Antall József személyes iratai, 117. doboz, 432/1992, 1992. február 5.

³⁵ Állami Számvevőszék: Jelentés 100 millió márka kedvezményes hitel (START-hitel) és az 50 millió márka német szénegély felhasználásának az ellenőrzéséről, 1995. október, 6. o. <http://www.asz.hu/jelentes/281/jelentes-100-millio-marca-kedvezmenyes-hitel-start-hitel-es-az-50-millio-marka-erteku-nemet-szenegely-felhasznalasanak-ellenorzeserol/281j000.pdf>

³⁶ Állami Számvevőszék: Jelentés 100 millió márka kedvezményes hitel (START-hitel) és az 50 millió márka német szénegély felhasználásának az ellenőrzéséről, 1995. október, 2. o.

német és magyar kormány egyezményt írt alá 50 millió márka értékű azonnali, vissza nem térítendő szénsegély nyújtásáról. A segélyprogram alapján az 1991-92-es fűtési szezonban beérkezett, több mint 300 ezer tonna szén segítette áthidalni az országban átmenetileg keletkezett lakossági szénhiányt, és komoly népszerűségvesztéstől mentette meg az Antall-kormányt.³⁷

Végül, de egyáltalán nem utolsósorban ott volt az időközben megszűnt NDK-val szemben fennmaradt transzferábilis rubel tartozásunk. Ez az újraegyesülés következtében létrejött tetemes negatív árucere-forgalmi szaldó mintegy 1,2 milliárd márkára rúgott, háttérben pedig az állt, hogy a KGST-országok közötti kétoldalú szerződések „1990 végéig érvényben voltak és ezt a német újraegyesülési szerződés is elismerte. Ennek megfelelően még nagyon sok kelet-német ipari üzem a volt szocialista országok igényeit kielégítő termelést folytatott az 1990-es év folyamán.”³⁸ A német fél ugyanakkor az újraegyesülés egyik lépéseként 1990 július 1-jével egyoldalúan új koefficienszt vezetett be a német márka és a transzferábilis rubel között 1 rubel = 2,34 márka értékben, ami alulértékelve a rubelt nagyon versenyképpé tette a kelet-német árukat, amelyek 1990 végéig igen kelendők voltak Magyarországon is. Csak idő kérdése volt, hogy az újraegyesült Németország mikor hozza fel az NDK felé ki nem egyenlített magyar szaldó rendezésének a kérdését.

A német fél már a tartozással kapcsolatos első tárgyalások kezdetén nyilvánvalóvá tette, hogy nem kívánnak „bíróági végrehajtóként” viselkedni, hanem „ésszerű” megoldásra törekednek.³⁹ Cserébe a magyar féltől azt kérték, hogy Budapest ne foglaljon el egy „mindent vagy semmit” pozíciót, mert ez nem vezet eredményre. A két fél végül szakértői tárgyalások elindításában egyezett meg, amire 1992 folyamán sor is került. Ezen hónapok során az álláspontok lassan közeledtek egymáshoz: először Budapest ismerte el, hogy valamilyen formában, de kénytelen lesz a szaldó egy részét kiegyenlíteni.

A tárgyalások utolsó hónapjaiban végül a német fél gyakorolt egy nagyon komoly gesztust, ugyanis gyakorlatilag elengedte a tartozás körülbelül kétharmadát. Az 1993. május 6-án Bonnban aláírt memorandum, majd a május 26-án Budapesten aláírt szerződés értelmében⁴⁰ ugyanis Magyarországnak négy részletben összesen 385 millió márkát kellett fizetnie 1995.

---

³⁷ Állami Számvevőszék: Jelentés 100 millió márka kedvezményes hitel... i. m. 7. o.

³⁸ Rohling Szilvia: A német egyesítés gazdasági és társadalmi hatásai, BGF-szakdolgozat, 2003, 26-27. o.

³⁹ Antwort der Bundesregierung auf die Große Anfrage der Fraktionen der CDU/CSU und F.D.P., Drucksache 12/6162, 1993. november 12.

⁴⁰ „Jelentés a Kormány részére - kormányközi megállapodás a szaldó elszámolásáról”, MNL OL, Külügyminisztérium Tük, 28. doboz, 001634/1, 1993. június 11.

július elsejéig, ez pedig a kamatterhekkkel együtt 1 milliárd márka elengedésével (vagy ugyanennyi támogatással) volt egyenértékű.⁴¹ A megegyezés lényege az volt, hogy a német fél a fenn álló magyar 566 millió transzferábilis rubel tartozást a számunkra kedvező 0,68 márka/rubel árfolyamon számolta el, nem pedig az addig alkalmazott 2,34 márka/rubel árfolyamon, ami például a Bundestag dokumentumában is szerepel.⁴²

A Magyarországnak jutott segélyek jelentősége akkor derül ki igazán, amikor összehasonlítjuk a térség többi országával. A német Bundestag illetékesei 1993 őszén egy részletes összeállítást készítettek a kelet-európai államoknak 1989 óta juttatott (nyugat-)német pénzügyi segítségről:

3. táblázat: (Nyugat-) Németország által juttatott pénzügyi segítség kiválasztott kelet-közép-európai országoknak 1989-1993 között, millió márkában⁴³

	Bulgária	Csehország-Szlovákia	Lengyelország	Magyarország	Románia
szövetségi hitelek	198	5677	2727	2684	1129
tartományi hitelek	0	0	0	500	0
humanitárius segély	27	0	20	50	179
adósság-elengedés	0	0	6118	0	0
egyéb	27	80	191	275	127
összesen	252	5757	9056	3509	1435
egy főre vetítve	28 DM	558 DM	237 DM	340 DM	63 DM

A Bundestag adatai alapján – saját szerkesztés.

Mint a táblázatból kitűnik, Magyarország az ismertetett öt ország közül egy főre vetítve a második legnagyobb mértékű segítséget kapta, Csehország-Szlovákia mögött – ami azért meglepő, mert éppen Csehszlovákia számított Magyarország mellett a KGST volt államai közül a legfejlettebbnek. A Magyarországnak összesen juttatott 3,5 milliárd márkás német bilaterális támogatás fényében megállapítható, hogy a német vezetés nem csak szavakban, hanem tettekben is komoly hangsúlyt fektetett a magyar gazdasági átmenet támogatására. Noha Magyarország egy főre vetített támogatása elmarad Csehország-Szlovákiáétól, jóval

⁴¹ „A nagykövet helyzetértékelése és javaslatai a magyar-német relációval foglalkozó miniszteri értekezletre”, MNL OL, Külügyminisztérium Admin, 53. doboz, 001642, 1993. május 14.

⁴² Antwort der Bundesregierung auf die Große Anfrage der Fraktionen der CDU/CSU und F.D.P., Drucksache 12/6162, 1993. november 12.

⁴³ Antwort der Bundesregierung auf die Große Anfrage der Fraktionen der CDU/CSU und F.D.P., Drucksache 12/6162, 1993. november 12.

nagyobb, mint a deklaráltan legfontosabb német partnernek, Lengyelországnak jutatott segítség. Szintén érdekes látni, hogy a visegrádi államok a német külpolitikában mennyivel hangsúlyosabb szerepet tölthettek be, mint Románia és Bulgária: az utóbbiaknak juttatott német segítség csak a töredéke volt a visegrádi államokénak.

4. Német munkaerőpiaci támogatások

A nyugat-németországi, majd egyesült németországi magyar munkavállalók kontingensének az ügye az új kormány számára az első pillanattól kezdve fontos kérdés volt. Antall József már az első, 1990. júniusi németországi látogatása előtt Helmut Kohlnek írt levelében kérte a kancellárt, hogy a német kormány lehetőség szerint emelje meg a németországi magyar munkavállalók engedélyezett kontingensét.⁴⁴ A kontingens növelésének az ügye a következő években magyar részről újra és újra felmerül kérekként, a német fél pedig ennek rendre eleget is tett, egészen 1993-ig, amikor a rosszabbodó német munkaerőpiaci helyzet miatt elkezdődött a magyar (és egyéb külföldi) munkavállalói kontingensek komoly csökkenése. Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy Magyarország a magasan megszabott kontingensének köszönhetően a kelet-közép-európai országok közül a legkedvezőbb elbánásban részesült a német kormány részéről ezekben az években.

Magyar dolgozó Németországban legális úton, államközi egyezmények keretében 1990-ban háromféleképpen juthatott munkához. Az első lehetőség az idénymunka volt, évente legfeljebb három hónapra, és csak bizonyos ágazatokban (elsősorban mezőgazdaság és vendéglátóipar). A második lehetőség a vendégmunka (*Gastarbeit*) volt. Az erről szóló első megállapodást 1989. december 18-án írta alá az NSZK és Magyarország akkori, Németh Miklós-vezette kormánya.⁴⁵ Vendégmunkásként azok a magyar munkavállalók dolgozhattak az NSZK-ban, akik büntetlen előéletűek voltak, betöltötték a 18. életévüket, de még nem voltak 40 évesek, lezárt szakmai képzéssel rendelkeznek és alapfokon beszéltek németül. A munkavállalási engedély egy évre szólt, amit legfeljebb hat hónappal meg lehetett hosszabbítani. Az 1989. évi megállapodás évi 500 főben maximalizálta a foglalkoztatható

---

⁴⁴ „Antall József levele Helmut Kohlnek”, MNL OL, Antall József személyes iratai, 4. doboz, ME-513/1990, 1990. jún. 14.

⁴⁵ 55/1990. (III. 23.) MT rendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és a Németországi Szövetségi Köztársaság Kormánya között Budapesten 1989. december 18-án aláírt „Munkavállalók foglalkoztatásáról szakmai és nyelvi ismereteik bővítése céljából (vendégmunkavállalói) Megállapodás” kihirdetéséről.

magyar vendégmunkások számát. Ezt a számot a magyar fél lobbizása után 1993-ig három lépcsőben 2000 főre emelte a német kormány.

4. táblázat: Vendégmunkáskontingensek 1989-1993 között

1989.dec. 18. (megállapodás)	500 fő
1991. febr. 18./júl. 16. (jegyzékváltás)	1000 fő
1992. febr. 25./márc. 4. (jegyzékváltás)	1500 fő
1993. március 29./máj. 21. (jegyzékváltás)	2000 fő

Külgügyi iratok alapján – saját szerkesztés.

Összehasonlítva az 1993-as magyar vendégmunkáskontingenst a térség többi államával, arra a következtetésre juthatunk, hogy – Albánia mellett – Magyarország részesült a legkedvezőbb elbánásban a német kormány részéről. Látható például, hogy a hazánkkal nagyjából azonos lakossággal rendelkező Csehország csupán 1400 fős kontingenssel rendelkezett, míg a háromszor népesebb Lengyelország feleannyival, mint Magyarország. Mi több, a 150 milliós Oroszország kontingense is csupán annyi volt, mint hazánké.

5. táblázat: Vendégmunkáskontingensek az NSZK és kelet-európai államok viszonylatában 1993-ban

Ország	Kontingens (fő)
Albánia	1000
Bulgária	1000
Csehország	1400
Lengyelország	1000
Lettország	100
Litvánia	200
Magyarország	2000
Oroszország	2000
Románia	500
Szlovákia	700 ⁴⁶

Werner alapján - saját szerkesztés.

⁴⁶ Az adatok forása: Heinz Werner: Befristete Zuwanderung von ausländischen Arbeitnehmern. *Mitteilungen aus der Arbeitsmarkt- und Berufsforschung*, 1996/29, 44. o.

A harmadik, és legátfogóbb, lehetőség a németországi munkavállalásra a vállalkozási szerződés (*Werkvertrag*) volt. Ennek a konstrukciónak a keretében egy magyar és egy német cég kötött vállalkozási szerződést, s az abban vállalt eredményt (például egy beruházás megvalósítását) a magyar partner (tulajdonképpen alvállalkozó) a saját munkavállalóival hozta létre. A konstrukció lényege az volt, hogy a magyar vállalkozó külföldön a saját munkásaival végezte el a szerződésben vállalt feladatait, a munkások pedig kizárólag a magyar munkaadóval voltak szerződéses kapcsolatban. A két kormány 1989. január 3-án kötötte meg a vállalkozási szerződésekről szóló első megállapodást, amelynek a vendégmunkás megállapodással összehasonlítva az a sajátossága, hogy figyelembe vette a német munkaerő-piaci helyzet alakulását, és ettől függően módosulhatott az évi kontingenskeret.⁴⁷ A német kormány célja a vállalkozási szerződés konstrukciójával egyrészt az volt, hogy az érintett kelet-közép-európai országok gazdasági transzformációját elősegítse a szerződéseken keresztül realizált deviza- és tudástranszferrel.⁴⁸ Másrészt Bonn abban bízott, hogy a kontingenseken keresztül csökkenteni és irányított mederbe tudja terelni a migrációs nyomást.⁴⁹

6. táblázat: Vállalkozási szerződés-kontingensek az NSZK és kelet-európai országok viszonylatában (1989-90)

Ország	Kontingens (fő)
Csehszlovákia	1500
Jugoszlávia	5000
Lengyelország	11000
Magyarország	2500 ⁵⁰

Sieveking – Reim – Sandbrink alapján - saját szerkesztés.

Az 1989-es, első nszk-magyar megállapodás kerete 2500 fő volt, amely az összlakosság arányában magasabban lett megállapítva, mint a csehszlovák kontingens, de alacsonyabban, mint Lengyelországé. Akárcsak a vendégmunkások esetében, a vállalkozási szerződések

⁴⁷ 14/1989 (II. 17.) MT rendelet a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Németországi Szövetségi Köztársaság Kormánya között Budapesten 1989. január 3. napján aláírt a Magyar Népköztársaságban székhellyel bíró vállalatok magyar munkavállalóinak vállalkozási szerződés alapján foglalkoztatási célból történő kiküldetéséről szóló megállapodás kihirdetéséről.

⁴⁸ Klaus Sieveking – Uwe Reim – Stefan Sandbrink: *Werkvertragsarbeitnehmer aus osteuropäischen Ländern: Politische Konzepte und arbeitsmarktpolitische Probleme. Recht Ost und West*, 1998/5, 157-166 o..

⁴⁹ Peter Becker: *Die deutsche Europapolitik und die Osterweiterung der Europäischen Union*. Baden-Baden, 2011, Nomos, 159. o.

⁵⁰ Klaus Sieveking – Uwe Reim – Stefan Sandbrink: *Werkvertragsarbeitnehmer aus osteuropäischen Ländern...* i. m. 157-166. o.

ügyében is az Antall-kormány kezdettől fogva arra törekedett, hogy elérje, hogy a német kormány megemelje a meglévő kontingenseket. 1990. júniusi látogatása előtt Antall József levelet írt Helmut Kohlnek, amelyben egy sor ügyben kéri a kancellár támogatását. Ezek közül az egyik a magyar munkaerőkontingens növelése volt: a magyar miniszterelnök kérése az volt, hogy Magyarország az NDK-s munkaerőkontingensét (3000 fő) ne veszítse el, hanem adják hozzá az NSZK-s kerethez.⁵¹ Hasonlóképpen érvelt Martonyi János, a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériumának (NGKM) akkori közigazgatási államtitkára Werner Tegtmeier német munkaügyi és szociális minisztériumi államtitkárnak 1990 októberében tartott megbeszélésükön, ahol Martonyi kijelentette, hogy „méltánytalannak és megalapozatlannak” tartaná a magyar kormány, ha az egyesült Németországban is csak annyian dolgozhatnának, mint az addigi NSZK-ban.⁵² A magyar államtitkár 8-10 ezer fős kontingenst javasolt, ami elől Tegtmeier nem zárkozott el.

A német fél tartotta a szavát, ugyanis 1991 folyamán mind a vendégmunkás-, mind a vállalkozói szerződés-kontingenst radikálisan megemelte a német kormány. Előbbi 500-ról 1000 főre, utóbbi 2500 főről 10 ezerre nőtt. A csúcserőértéket 1993-ban érte el a két kontingens: ekkor diplomáciai jegyzékváltásokat követően 2000 vendégmunkás és 13 ezer vállalkozói szerződéses magyar munkavállaló dolgozhatott Németországban.

7. táblázat: A vállalkozói szerződés-kontingens alakulása Németországban magyar munkavállalók számára 1989-1995

1989. január 3. (megállapodás)	2500
1991. június 6. (megállapodás)	10000
1992. febr. 25./március 30. (jegyzékváltás)	13000
1995	6990

Külügyi iratok alapján – saját szerkesztés.

Az emeléseknek köszönhetően Magyarország 1992-re már a munkavállalói szerződések ügyében is kedvezőbb elbírálásban részesült, mint a térség többi állama. Mint látható, Magyarország kontingense több, mint Csehszlovákiáé és Bulgáriáé együttesen, a lakosság arányában pedig magasabb, mint Lengyelországé.

⁵¹ „Antall József levele Helmut Kohlnek”, MNL OL, Antall József személyes iratai, 4. doboz, ME-513/1990, 1990. jún. 14.

⁵² „Martonyi János jelentése Werner Tegtmeier német munkaügyi és szociális minisztériumi államtitkárral okt. 10-én folytatott tárgyalásról”, MNL OL, Külügyminisztérium Admin, 73. doboz, 8072-1, 1990. október 10.

8. táblázat: Németországi vállalkozói-szerződés kontingensek 1992 szeptemberében

Ország	Kontingens (fő)
Bosznia-Hercegovina	400
Bulgária	4000
Csehszlovákia	8250
Horvátország	2000
Lengyelország	35170
Lettország	400
Macedónia	200
Magyarország	14000
Románia	7000
Szlovénia	1000
Törökország	7000 ⁵³

Sieveking – Reim – Sandbrink alapján - saját szerkesztés.

A német kormány nyitottsága, ami a kelet-európai munkavállalók Németországba települését illette, 1992 környékén egyértelműen változni kezdett. Az újraegyesülést követően ugyanis a munkanélküliség erősen megugrott Németországban: az 1991-es 7,3 százalékról (2 millió 600 ezer fő) 1993-ra 9,8 százalékra (3 millió 400 ezer) emelkedett, a német gazdaság pedig 1993-ban recesszióba csúszott. Ezzel párhuzamosan megnőtt a kelet-európai munkavállalók németországi foglalkoztatását ellenzők száma is. Kezdetben, 1990 környékén, csak az építőipari szektor érdekvédelmi szervezetei adtak hangot kritikájuknak, de a munkanélküliség növekedésével a sajtó, és a politikai élet különböző szereplői – így az ellenzéki SPD – is követelni kezdték a szerződések megszüntetését.⁵⁴ A kelet-európai munkavállalók kapcsán a kritikusok nem csak azzal érveltek, hogy kiszorítja a német munkaerőt, hanem azzal is, hogy a munkák végrehajtása során gyakran kerül sor adócsalásra és munkajogi szabálysértésekre.

A változó széljárást a magyar diplomácia is hamar regisztrálta. A müncheni főkonzulátus már 1992 őszén aggódva jelentette, hogy a CSU 1992. novemberi pártkongresszusán Max Streibl tartományi miniszterelnök támadta a Werkvertragok létét, a súlyosabbá váló gazdasági

⁵³ Klaus Sieveking – Uwe Reim – Stefan Sandbrink: Werkvertragsarbeitnehmer aus osteuropäischen Ländern... i. m. 157-166. o.

⁵⁴ Uo. 157-166. o.

helyzetre hivatkozva.⁵⁵ Mivel a CSU a kormánykoalíció tagja volt, a keresztényszocialisták ellenállása komoly problémát jelentett a magyar érdekek számára. A jelentés javasolta a nyilvános és nem-nyilvános kommunikációban annak a „preventív” hangsúlyozását, hogy a magyarországi áruszállítások „nem kis számú” munkahelyet teremtettek Németországban.⁵⁶

Ennek ellenére a rosszabbodó munkaerőpiaci mutatók, a visszaélések és a növekvő belpolitikai nyomás miatt a német kormány már 1993-ban elkezdte csökkenteni a meglévő kontingenseket, igaz, erre a megállapodások szerint joga is volt: a Magyarországgal kötött megállapodás például úgy rendelkezett, hogy a megelőző 12 hónap munkanélküliségi rátája emelkedésének minden egyes százalékpontja után 5 százalékkal csökken a vállalozási szerződések teljesítéséhez kiadható engedélyek száma. Ezért történhetett meg, hogy fokozatosan csökkenve 1995-re a magyar kontingens 6990 főre esett vissza. Antall 1993. júniusi németországi látogatásán szóba is hozta a kontingensek csökkentésének az ügyét, a német kancellár írásbeli válaszában azonban a magyar fél megértését kérte, hogy a vállalozási szerződések alapján foglalkoztatott magyar munkavállalók nem élezhetik a helyzetet a német munkavállalók terhére: az új tartományok munkaerőpiaci helyzetének nagy problémájára tekintettel a német kormány nem lát más lehetőséget, mint élni a munkaerőpiac védelmi záradékkal – írta Kohl.⁵⁷

Összegzés

Az ismertetett statisztikák alapján megállapítható, hogy a német külpolitika alakítói betartották azt az ígéretüket, amelyet 1990 folyamán az újonnan felállt magyar kormánynak több ízben is tettek: Bonn több csatornán és támogatási formán keresztül is segítette a magyar gazdaság szükséges átalakulását. A vissza nem térítendő szénsegélytől kezdve különböző kedvezményes hitelekkel át a munkaerőpiaci lazításokig Németország számszerűsíthetően is jelentős mértékben járult hozzá a fájdalmas gazdasági változások hatásainak az enyhítéséhez. Ezen a téren a német és a magyar fél között alapvető érdekazonosság állt fent: az Antall-kormány a választók támogatásának a megőrzését szerette volna biztosítani, a Kohl-kormány pedig a Németországra nézve kedvezőtlen hatások kivédése mellett abban bízott, hogy a piacgazdaságra való átállás a tőkeerős német vállalatoknak fog lehetőségeket biztosítani egy

---

⁵⁵ „CSU nov. 6-7-i kongresszusa”, MNL OL, Külügyminisztérium Tük, 44. doboz, 001920/1, 1992. november 10.

⁵⁶ „CSU nov. 6-7-i kongresszusa”, MNL OL, Külügyminisztérium Tük, 44. doboz, 001920/1, 1992. november 10.

⁵⁷ „Helmut Kohl kancellár levele Antall József miniszterelnöknek”, MNL OL, Külügyminisztérium Admin, 122. doboz, 873-16/T, 1993. szeptember 6.

olyan piacon, ahol alig voltak versenyképes hazai cégek. Ma már tudjuk, hogy a német vezetés törekvése megvalósult, míg a magyar fél reménye nem teljesedett be: az MDF-vezette koalíció az 1994-es választásokon nagy vereséget szenvedett – de erről legkevésbé Németország tehetett.

Azt ugyanakkor nem lehet megalapozottan állítani, hogy Németország kivételezett bánásmódot tanúsított volna Magyarország irányába. Ebben 1990 környékén sokan reménykedtek magyar részről, elsősorban az NDK-s menekültek kiengedése miatt, ami kétségtelenül nagy szerepet játszott a berlini fal leomlásában. Ezt a reményt erősítette Kohl kancellár is, amikor Antall első németországi látogatásán kijelentette, hogy „a korábbiakhoz képest is külön és kiemelten kezelik” Magyarországot.⁵⁸ Ennek ellenére Magyarország egy - főre vetítve - Csehszlovákiához képest jóval kisebb mértékű pénzügyi támogatást kapott Németországtól, és Lengyelországgal ellentétben Bonn nem engedte el a fennálló államadósságát sem. Ugyan a munkaerőpiaci intézkedések terén megállapítható, hogy mind a vendégmunkás-, mind a vállalkozói szerződés-kontingensnél hazánk kapta egy főre vetítve a legnagyobb kedvezményt, de ez nem egy tudatos, átfogó, Magyarországot előnyben részesítő német stratégia része volt, hanem egy többé-kevésbé véletlenszerű ad-hoc gesztus.⁵⁹ Egy Magyarországot rendre kiemelten támogató és figyelemben részesítő német stratégia bizonyosan kivívta volna a térség többi államainak a nemtetszését, ami ellentétes lett volna a német érdekekkel. A német pénzügyi segítségnek is megvolt tehát a határa, különösen 1993 után, amikor a német gazdaság maga is komoly válságba került. Ezzel együtt is elvitathatatlan hogy Németország - más nyugati országokkal ellentétben - több csatornán át, komoly mértékben segítette a magyar átalakulást az 1990 utáni kulcsfontosságú években.

---

⁵⁸ „Jelentés Antall József NSZK-beli látogatásáról”, MNL OL, Külügyminisztérium Tük, 53. doboz, 002417, 1990. június 26.

⁵⁹ Interjú magyar diplomatával, 2015. március